

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9381>

ლელობურთი გურიაში:
ტრადიცია და კულტურული ცნობიერება

Leloburti in Guria: Tradition and
Cultural Consciousness

ვაჟა დანელია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Vaja Danelia

Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

გურია საქართველოს ერთ-ერთი გამორჩეული კუთხეა, სადაც ხალხური კულტურა, ტრადიციული ყოფა და სოციალური ურთიერთობები განსაკუთრებულ თავისებურებებს ინარჩუნებს. საუკუნეების განმავლობაში აქ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ტრადიციულ დღესასწაულებსა და ხალხურ თამაშებს, რომლებიც არა მხოლოდ გასართობი ელემენტის მატარებელი იყო, არამედ სოციალური კავშირების განმტკიცებასა და საზოგადოებრივი თვითმყოფადობის შენარჩუნებასაც ემსახურებოდა.

მრავალფეროვან ტრადიციებს შორის ლელობურთი გამორჩეულ ადგილს იკავებს. ეს უძველესი ქართული თამაში, ფიზიკური და სულიერი ერთობის ნათელი მაგალითი, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში გადაეცემა თაობიდან თაობას, არა მხოლოდ სასპორტო შეჯიბრებად, არამედ კულტურულ ფენომენადც გვევლინება. იგი ასახავს ხალხის ისტორიულ, სოციალურ და კულტურულ ცნობიერებას; გურული საზოგადოების ღირებულებებს – სიმამაცეს, ერთიანობასა და ძალისხმევას საერთო მიზნის მისაღწევად.

ნაშრომში, მეტაფორიზაციის გზით, გაანალიზებულია ტერმინ ლელობურთის წარმოშობისა და სპორტის ამ სახეობის გურიაში დამკვიდრება-განვითარების მოკლე ისტორია, როლი და მნიშვნელობა; როგორ ქმნის და ინახავს იგი ადგილობრივ კულტურულ იდენტობას და რა გრძნობაა დაცული მისი სიმბოლიკით. ამ რიტუალის კვლევა საშუალებას მოგვცემს, უკეთ გავიაზროთ თანამედროვე სოციალურ და კულტურულ სივრცეში მისი ინტერგაციის მნიშვნელობა.

სტატიაში, ასევე, წარმოჩენილია მეტაფორის როლი, როგორც მეორეული სახელების ფორმირების ერთ-ერთი პროდუქტიული საშუალება. განხილულია, სიტყვის სემანტიკური მოცულობის გაფართოებისას სამყაროს აღქმის მოდელი თუ როგორ იქცევა დიდ

მეტაფორად, შემდეგ - ტერმინად, რომელსაც ისტორიული ამბავი უდევს საფუძვლად. ლელობურთის ანალიზით ნაჩვენებია, თუ როგორ შეიძლება სასპორტო ტრადიცია გახდეს ხალხის კულტურული ერთიანობისა და თანმიმდევრულობის გამომხატველი. ასევე, ნაჩვენებია ლელობურთის ტრანსფორმაცია დროთა განმავლობაში დამისი მნიშვნელობა თანამედროვე ქართულ კულტურაში. ის შედარებულია ინგლისელთა ეროვნულ თამაშ რაგბისთან, რომელმაც საყოველთაო პოპულარობა მოიპოვა მსოფლიოში. კვლევისას გამოყენებულია ეთნოგრაფიული, ისტორიული და კულტურული ანალიზის მეთოდები, რამაც ხელი შეუწყო ლელობურთის რიტუალის ფართო კონტექსტში გაანალიზებას.

საკვანძო სიტყვები: ლელობურთი გურიაში, ქართული ხალხური თამაშები, ქართული სასპორტო ტრადიცია.

ABSTRACT

Guria is one of Georgia's most distinctive regions, where folk culture, traditional lifestyles, and social relations retain unique characteristics. For centuries, traditional holidays and folk games have held great importance here, serving not only as entertainment but also as a means of strengthening social bonds and preserving communal identity.

Among the diverse traditions, Leloburti occupies a prominent place. This ancient Georgian game, as a vivid example of both physical and spiritual unity passed down through generations, functions not only as a sporting competition but also as a cultural phenomenon. It reflects the historical, social, and cultural consciousness of the people and embodies the values of Gurian society—courage, solidarity, and collective effort toward a common goal.

In this study, through metaphorical analysis, the origin of the term Leloburti and the brief history of the establishment and development of this sport in Guria are examined, along with its role and significance. The study explores how it creates and maintains local cultural identity and the sense preserved in its symbolism. Analyzing this ritual allows for a deeper understanding of its integration and significance within contemporary social and cultural contexts.

The article also highlights the role of metaphor as one of the productive means for forming secondary names. It examines how, when the semantic scope of a word expands, the perception model of the world transforms it first into a grand metaphor and then into a term grounded in a historical event (Danelia 2023: 19–23). Through the analysis of Leloburti, the study demonstrates how a sporting tradition can become a symbol of cultural unity and social continuity. Additionally, it explores the transformation of Leloburti over time and its significance in contemporary Georgian culture. The game is compared to the English national sport of rugby, which has achieved global popularity.

The study employs ethnographic, historical, and cultural analysis methods, enabling a comprehensive examination of the Leloburti ritual within a broader context.

Keywords: Leloburti in Guria, Georgian folk games, Georgian sports tradition.

შესავალი

ლელობურთი უძველესი ქართული სასპორტო თამაშია, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში იყო არამხოლოდ გასართობი, არამედ ქართული კულტურისა და იდენტობის მნიშვნელოვანი ნაწილი. მისი ფესვები ღრმად არის გადგმული ხალხურ ტრადიციებსა და რიტუალებში, რომლებიც სიმბოლურად გამოხატავდა ძალას, ერთიანობასა და საზოგადოების ერთგულებას. თამაშის მიზანია მძიმე ტყავის ბურთის შეტანა მოწინააღმდეგე გუნდის საზღვარზე, რაც დიდ ძალას, მოხერხებულობასა და გუნდურობას მოითხოვს. ამ შეჯიბრებისას არ არსებობს ცალკეული გმირი – გამარჯვებას მხოლოდ ერთიანობითა და საერთო ძალისხმევით აღწევენ.

ისტორიულად, ქართველი ვაჟები ამ თამაშით წვრთნიდნენ საკუთარ სულსა და სხეულს, რაც შემდგომ ბრძოლებში გამოადგებოდათ. იგი იყო ერთგვარი სამხედრო მოსამზადებელი რიტუალი, რომელიც მომავალ თაობებს გამბედაობას, გამარჯვებისკენ სწრაფვასა და თავგანწირვის უნარს უვითარებდა.

მკვლევართა ვარაუდით, ლელოს ძირძველი თამაში ბურთობიდან მოდის, რომელიც ჯერ კიდევ „ვეფხისტყაოსანში“ გვხვდება. რაც შეეხება ლელოს გატანას, ის უხსოვარი დროიდან ვაჟკაცობის სინონიმად მიიჩნეოდა და ასეა დღესაც. სხვადასხვა წყაროს მიხედვით, ლელოს უმთავრესად სახალხო (რელიგიურ) დღესასწაულებზე გურიაში, სამეგრელოსა და იმერეთში თამაშობდნენ. მასში ყველა სოციალური ფენის წარმომადგენელი მონაწილეობდა. თანამედროვე საქართველოში ლელობურთი კვლავ ინარჩუნებს თავის კულტურულ და სიმბოლურ მნიშვნელობას, თუმცა მისი აქტუალობა უფრო ფართო კონტექსტში უნდა განვიხილოთ. კერძოდ:

კულტურული თვითმყოფადობა - გლობალიზაციის ეპოქაში, როდესაც ეროვნული ტრადიციების შენარჩუნება სულ უფრო რთული ხდება, ლელობურთი გვახსენებს ჩვენს ფესვებს, იმ ღირებულებებს, რომლებზეც ქართველი საზოგადოება საუკუნეების განმავლობაში შენდებოდა. მისი პოპულარიზაცია და აღორძინება ხელს უწყობს ეროვნული იდენტობის განმტკიცებასა და ქართული კულტურის ცნობადობის ამაღლებას მსოფლიოს მასშტაბით.

გუნდური პრინციპები და ერთიანობა - ლელობურთი არის ერთიანობის, გუნდური ძალისხმევისა და სოლიდარობის სიმბოლო. დღევანდელობაში, როდესაც საზოგადოება ხშირად დაყოფილია სხვადასხვა პოლიტიკურ, სოციალურ თუ ეკონომიკურ ჯგუფებად, ეს თამაში შეგვახსენებს, რომ ნებისმიერი გამოწვევის გადალახვა მხოლოდ ერთიანობითაა შესაძლებელი. ახალი თაობის დაინტერესება და სასპორტო კულტურა - თანამედროვე სასპორტო ინდუსტრიის პირობებში, როდესაც კომერციალიზაცია ხშირად ჩრდილავს ტრადიციულ ღირებულებებს, ლელობურთი უნიკალური მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეიძლება სპორტი იყოს არა მხოლოდ ფიზიკური აქტივობა, არამედ კულტურული თვითგამოხატვის ფორმა. მისი პოპულარიზაცია ახალგაზრდებში ხელს შეუწყობს ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრებას, ქართული ტრადიციების ცოდნასა და პატივისცემას.

ტურისტული და ეკონომიკური პოტენციალი – ლელობურთის თამაში, განსაკუთრებით შუხუთის ლელო, დიდ ინტერესს იწვევს უცხოელ ტურისტებში. ამიტომ მისი განვითარება შეიძლება გახდეს საქართველოს ტურისტული ინდუსტრიის მნიშვნელოვანი ნაწილი და ხელი შეუწყოს ადგილობრივი ეკონომიკის გაძლიერებას.

ლელობურთი მხოლოდ წარსულის სახე არ არის – ის ცოცხალი ტრადიციაა, რომელიც დღევანდელობაშიც არ კარგავს თავის მნიშვნელობას. მისი სათანადო განვითარება და პოპულარიზაცია ხელს შეუწყობს თაობებს შორის კავშირის შენარჩუნებას და ქვეყნის საერთაშორისო იმიჯის გაუმჯობესებას.

კაცობრიობის მეხსიერებას მრავლად შემორჩა მნიშვნელოვანი მოვლენები, რომლებმაც სხვადასხვა ქვეყნის ცხოვრებასა და მატიაწეში წარუშლელი კვალი დატოვა. გავიხსენოთ თუნდაც ათენელი ჯარისკაცის - ფიდიპიდეს და ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 490 წელს ელადელთა სპარსებზე გამარჯვების ამბავი, მასთან დაკავშირებული ბერძნთა გმირული სულის აღმნიშვნელი კონკრეტული საკუთარი სახელი მარათონი - მეტაფორა. ფრანგი პროფესორ ბრეალის წყალობით, ამბავმა გარკვეული ტერმინოლოგიური შინაარსი შეიძინა - სპორტის სახეობად იქცა, ანუ ახალი სახელისთვის მეტაფორა გახდა საწყისი (დანელია 2023: 19-23).

ცნობილია, რომ მეტაფორა უწინ მეტყველების დამამშვენებელ ენაში ხატოვნების შესაქმნელ საშუალებად, სტილისტურ ხერხად განიხილებოდა. ახლა ის, როგორც სამყაროს აღქმის მოდელი, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ენაში - სიტყვების ნაკლებობას ავსებს ახლად წარმოქმნილი ცნებების აღსანიშნავად და ტერმინოლოგიის ფორმირების მნიშვნელოვან წყაროდ იქცა (Ивин... 1997). ამ თვალსაზრისით ჩვენთვის ძალიან ნიშანდობლივია ტერმინი ლელობურთი. საქართველოში ლელო სიმბოლურად გამარჯვებას, საბრძოლო ადგილს აღნიშნავდა, ანუ, იმ სივრცეს, სადაც ადამიანები არა მხოლოდ ფიზიკურ ძალასა და სიმტკიცეს ამოწმებდნენ, არამედ სიამაღისა და თავდადების მაგალითებს აჩვენებდნენ, რამაც ხელი შეუწყო ქართული თამაშის - ლელობურთის წარმოშობას.

ლელო საზღვრამდე მისვლას, მიზნის მიღწევას, გამარჯვებას ან ადგილის მოპოვებას ნიშნავს, რაც ლელობურთის თამაშის მიზანს ასახავს: შეჯიბრების მონაწილეები ცდილობენ გადალახონ სხვადასხვა წინააღმდეგობა და „ლელო“ გაიტანონ მოწინააღმდეგე გუნდის მხარეს. ლელობურთი ქართველი საზოგადოების ერთიანობისა და კოლექტიური ძალის სიმბოლოდ იქცა, ხოლო სიტყვა „ლელო“ ქართულ კონტექსტში მხოლოდ სასპორტო თამაშის სახელი არ არის; იგი დიდ სიმბოლურ დატვირთვას ატარებს - ძალისხმევით მოპოვებულ შედეგს გულისხმობს, ამიტომ ლელობურთი არა მხოლოდ სპორტის სახეობაა, არამედ ის ქართული, კერძოდ, გურიის იდენტობის, ტრადიციისა და ენერგიის მაჩვენებელია, გურული ცხოვრების ნაწილია. ლელო მიზნის მიღწევის სიმბოლო გახდა.

ცნობილი მეცნიერი ნიკო მარი ლელოს ბასკების ლექსიკურ ერთეულად მიიჩნევს - ბასკები საბრძოლველად რომ მიდიოდნენ, სწორედ ლელოს ამბობდნენ: „მოსაპარეზენი ცდილობენ ბურთის ზღვრამდე

მიტანას. მიღწევას ასრულებენ გამარჯვების ყიჟინით - Lelo (ლელო), ფაქტობრივად, ღვთაების სახელის შეძახილით, ვბედავ ვიფიქრო, ბასკური ღვთაებისა, რომელმაც თავისი სახელი „ლელო“ დატოვა ბასკური ეპოსის უკვე ერთადერთ შემორჩენილ ფრაგმენტში: რომის იმპერატორ ოქტავიანესთან ბრძოლის ფრაგმენტი ასეთი ოთხტაეპიანი ლექსით იწყება: Lelo il Lelo და სხვ“. (მარი 1927: 19).

5. მარის აზრით, ეს სიტყვა თავდაპირველად საბრძოლო შეძახილს წარმოადგენდა, რომელსაც ბასკები ბრძოლაში წასვლისას ამბობდნენ. მკვლევრის ვარაუდით, ქართულ და ბასკურ ტრადიციებს შორის საერთო ფესვები და ისტორიები არსებობდა, ამიტომაც მსგავსი შეძახილები ორივე ხალხის ლექსიკურ ერთეულში დამკვიდრდა.

ცნობილი მკვლევრის შენიშვნა საინტერესო თვალსაზრისია. ლელო, როგორც სიტყვა, უკავშირდება კულტურულ და მითოლოგიურ ასპექტებს, რაც აჩენს კითხვებს მის მნიშვნელობასა და წარმომავლობაზე. ლელო, როგორც ცნება, არა მხოლოდ სპორტულ-სამშობლოებრივ დატვირთვას ატარებს, არამედ ბრძოლის ჟინსა და მხნეობას გამოხატავს. ამის გამო ლელო - როგორც სიტყვა, ისე თამაში - ქართველების მენტალობის განუყოფელი ნაწილია.

დროთა განმავლობაში, ლელოს, როგორც საბრძოლო ადგილის, ფუნქცია შეიცვალა. ეს მეტაფორიზაციის პროცესის შედეგია, რომლის მეშვეობითაც ომი და შეჯახება უფრო მშვიდობიანი, მაგრამ მაინც ენერგიული და პატივისცემით აღსავსე ფორმით განვითარდა: ბრძოლა თამაშად იქცა, ხოლო ველი - სასპორტო არენად. ეს გარდაქმნა არა მხოლოდ ხალხის ბრძოლისუნარიანობის შენარჩუნებას ემსახურებოდა, არამედ - ახალი, საერთო, სასიამოვნო აქტივობის შემოქმედებასაც.

ლელოს სათამაშო სახეობად გადაქცევა სიმბოლოა იმისა, თუ როგორ შეუძლია კულტურას ტრადიციების რეფორმირება ისე, რომ მთავარი იდეა - გამბედაობა და ერთიანობა უცვლელი დარჩეს. ბრძოლის ველი, რომელიც სისხლისღვრის ადგილი იყო, დღეს გაერთიანებისა და ფიზიკური აქტივობის სივრცეა, სადაც ადამიანები არა მარტო ენერგიას ხარჯავენ, არამედ საკუთარ ისტორიას პატივს მიაგებენ.

ეს ისტორიული ტრანსფორმაცია კიდევ ერთხელ გვიჩვენებს, თუ როგორ შეუძლია ხალხის მეხსიერებას, გადააქციოს მტკივნეული გამოცდილებები საერთო ეროვნული სიამაყის წყაროდ. ფიზიკური დაპირისპირების, სისხლისღვრისა და ომის სიმბოლო დროთა განმავლობაში მშვიდობიანი, თუმცა მაინც ენერგიული და სიმბოლურად ბრძოლაზე ორიენტირებული თამაშის ფორმად გადაიქცა, თუმცა არ კარგავს თავის ისტორიულ ფესვებს - ძველი კონტექსტი სრულად არ ქრება, არამედ გარდაიქმნება და ახალ ფუნქციას იძენს.

ჯერ კიდევ ჩვენს ერამდე არისტოტელე (ძვ. წ. IV ს.) აღნიშნავდა, რომ მეტაფორიზაცია ქმნის გაგების ახალ გზებს და ადამიანს საშუალებას აძლევს, უცნობი ნაცნობთან გააიგივოს. მეტაფორები გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ენაზე, არამედ აზროვნებასა და ქცევაზეც. მაგალითად, ლელოს ბრძოლიდან თამაშად გადაქმნა არის სოციალური მეტაფორიზაციის შედეგი, სადაც ომის სიმბოლო სპორტის საშუალებით მშვიდობიანი

კონკურენციის სიმბოლოდ იქცა, რაც ნათლად გვიჩვენებს, რომ მეტაფორა არ არის მხოლოდ ლინგვისტური საშუალება; ის კულტურული პროცესია, რომელიც სამყაროს გაგების ახალ ფორმებს აყალიბებს; ხელს უწყობს კოლექტიური იდენტობის შენარჩუნებას, რადგან ახალი სიმბოლოები კვლავაც ატარებენ იმ ფასეულობებს, რაც წინაპრებმა დააფუძნეს. ლელოს შემთხვევაშიც ძალა, გამბედაობა და ერთიანობა დღემდე ასოცირდება ამ თამაშთან, იმის მიუხედავად, რომ მისი ფუნქცია ძირეულად შეიცვალა; ლელო გადაიქცა ეროვნული სპორტის ელემენტად, მაგრამ ძველი საბრძოლო სულისკვეთება არ დაუკარგავს.

მართალია, ჩამოყალიბების ზუსტი თარიღის დადგენა შეუძლებელია, მაგრამ ფაქტია, რომ საუკუნეებგამოვლილ ლელობურთს საქართველოში დღემდე თამაშობენ. მაგალითად, ლანჩხუთის რაიონის სოფელ შუხუთში ის ყოველი წლის აღდგომის დღესასწაულზე იმართება. ამ თამაშს გურულები 1854 წლის თურქეთთან ომში „შუხუთფერდის“ ბრძოლას უკავშირებენ, რომელიც ნიგოთის ბრძოლის სახელითაა ცნობილი (<https://ka.wikipedia.org/wiki/შუხუთი>). ამ მოვლენის 100 წლის თავზე შუხუთში გაიმართა ლელობურთი. როგორც სოფლის სიძლიერის, სოლიდარობისა და ეროვნული ცნობიერების გამოხატულება, ის უფრო მეტია, ვიდრე სპორტი და ყოველთვის გვახსენებს, რომ ეს არის ეროვნული სიამაყის, მეხსიერებისა და კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც დღემდე აერთიანებს საქართველოს.

ტრადიცია ორჯერ დაირღვა: პირველად 1989 წელს გასცდა შუხუთის ლელობურთი გურიის საზღვრებს, როდესაც, 9 აპრილის ტრაგიკულ მოვლენებთან დაკავშირებით, ბურთი შუხუთის ცენტრში ააგდეს სიმბოლურად და თბილისში 9 აპრილს დაღუპულთა მემორიალთან დადეს. გურულმა ლელობურთმა მისამართი მეორედ 2021 წელს შეიცვალა - კოვიდპანდემიისას იგი ბელარუსის ქალაქ ბრესტში ითამაშეს ადგილობრივმა მორაგბეებმა, რასაც დიდი გამოხმაურება მოჰყვა.

იმის მიუხედავად, რომ თანამედროვე სპორტმა და გლობალიზაციამ ტრადიციული ხალხური თამაშები ჩრდილში მოაქცია, ლელობურთი გურიაში კვლავაც ცოცხლობს. იგი განსაკუთრებული კულტურული მოვლენა და ეროვნული იდენტობის გამოხატულებაა. თურქეთთან ომში გამარჯვების აღსანიშნავად ჩატარებული ლელობურთი ამ ტრადიციის განსაკუთრებულ მაგალითს წარმოადგენს, რადგან ის ერთდროულად პატივს მიაგებს ისტორიულ მოვლენას და განაგრძობს თაობათა მეხსიერების დაცვას.

ლელობურთის თამაში გურიაში მჭიდროდ არის დაკავშირებული სოფლის ცხოვრების რიტმსა და ქართულ დღესასწაულებთან. ხშირად ის აღდგომის დღეებში იმართებოდა, რაც ხაზს უსვამს ამ თამაშის რელიგიურ და საკრალურ განზომილებას, სიმბოლურად - ცხოვრების გაცოცხლებასა და სულიერ აღორძინებას. სოფლის მოსახლეობა ერთიანდებოდა, რათა ბუნების ბუნიობა და ახალი ცხოვრების დასაწყისი ეზეიმათ.

საერთოდ, „ზნენი სამამაცონი“ მეტწილად კვირა დღეს იმართებოდა და ეს არ ყოფილა შემთხვევითი. სულხან-საბა ორბელიანი კვირას ასე განმარტავს: „კვირა ეწოდების ერთსა შვიდეულსა, ხოლო პირველსა

დღესა, რომელ არს ერთშაბათი, ბერძნულად ეწოდების კვირიაკე, ხოლო ქართულად საუფლო და მზისა“ (ორბელიანი 1991: 401). შდრ. მეგრული ჟამზა, ანუ **ხეშ დღა** - მზის დღე (ხაზგასმა ჩვენია - ვ.დ.). როგორც ვხედავთ, კვირა ყოფილა საუფლო, საკვირ(ვ)ელი (გასაკვირი) დღე, ანუ, როგორც ამბობენ, უფლის აღდგომის (რუს. воскресение), სიცოცხლის სიკვდილზე, სიკეთის ბოროტებაზე გამარჯვების დღე, რაც იმის დასტურიცაა, რომ რელიგია საერთო ზნე-ჩვეულებებითაც აერთიანებს ხალხს (დანელია 2021: 122). როგორც ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანი ზრძანებს, ხალხის ცხოვრების წესი, ზნეობა უწინ „სულ სიმართლესა და სახარების რიგზე იყო შედგენილი“ (კსხი ფ. 1650).

ლელთბურთის მნიშვნელობა ქართული იდენტობისთვის ყოველთვის გამოიხატებოდა მეზრძოლების სიმტკიცესა და ძალის დემონსტრირებაში. მოთამაშეებს არ ჰქონდათ სპეციალური ეკიპირება, რაც თამაშს კიდევ უფრო მძაფრსა და ფიზიკურად სარისკოს ხდიდა. ეს ასახავდა არა მარტო ფიზიკური სიძლიერის გამოვლენას, არამედ სიმბოლურად ქვეყნისთვის ზრძოლაში მოტივაციისა და საერთო ძალისხმევის ერთიანობას.

ლელთბურთი გურიაში მხოლოდ ფიზიკური ძალის დემონსტრირება არ არის; ეს არის ცხოვრების ფილოსოფიური განწყობის ნაწილი, რომელიც ერთდროულად გამოხატავს ფიზიკურ ძალასა და სულიერ სიმტკიცეს, სათამაშო სულისკვეთებას, რომელიც მოიცავს გუნდურობას, სოლიდარობას და ერთობას. ლელთბურთელები არა მხოლოდ საკუთარ გუნდს ეხმარებიან, არამედ პატივისცემით ეკიდებიან მეტოქეებსაც, რაც გვიჩვენებს გურიის კულტურაში არსებული ურთიერთპატივისცემისა და ჰუმანიზმის ღრმა ფესვებს.

ლელთს თამაშს ერთი განსაკუთრებული წესი ჰქონდა: თუ რომელიმე მოთამაშე წაიქცეოდა, თამაში ჩერდებოდა. წაქცეულს არასდროს ეზრძოდნენ. ასევე, პაექრობისას იკრძალებოდა მოწინააღმდეგის შეურაცხყოფა, გინება. საინტერესო ცნობებს გვაწვდის აპოლონ წულაძე. მისი მოკვლევით, გურიაში ლელთბურთის თამაშის დროს, რომელსაც „გატანიე ბურთსაც“ უწოდებდნენ, გუნდის წევრები როლებს ინაწილებდნენ. „ყველას მიჩენილი ჰქონდა შესაფერისი საქმე: მღლეტელი, გამქცევი, გზის ამრევი, გამქცევის დამცველი, გზა-გზა დამალული შემცვლელი, მარჯაფა შემონახული მოთამაშეები და სხვ.“ (წულაძე 1971: 93).

XX საუკუნიდან ლელთს თამაშის წესები შეიცვალა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რაგბის წესების ჩარჩოებში მოექცა. სათამაშო მოედანი დაპატარავდა. გუნდში 13-13 მოთამაშეა, აცვიათ ფორმები, ორთაზრძოლას მღვდლის ნაცვლად მსაჯი იწყებს ბურთის ჰაერში აგდებით. შეჯიბრება 60 წუთს გრძელდება, 30-30 წუთიანი ტაიმებით, 15-წუთიანი შესვენებით. ნებადართულია ბურთის გაგორება, გადაცემა ხელით და ფეხით. აკრძალულია ისეთი ილეთების გამოყენება, რომელიც ადამიანს ძლიერ ტრავმას მიაყენებს.

საგულისხმოა, რომ რაგბიც მეტაფორიზაციით მიღებული სასპორტო ტერმინია - XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ქალაქის სახელწოდება სპორტის სახეობად იქცა. მისი სახელი წარმოსდგა ინგლისის ქალაქ რაგბის სკოლიდან, სადაც, ლეგენდის თანახმად, 1823 წელს ერთ-ერთმა

მოსწავლემ, უილიამ ვებმა, ფეხით თამაშის დროს ხელში აიღო ბურთი და გარბენით შეაგდო მეტოქის კარში. ამ ერთი შემთხვევით დაიბადა „რაგბი“ - ბურთის ხელით ტარება და გუნდური თამაში. თავდაპირველად მხოლოდ მისი გეოგრაფიული მდებარეობით ცნობილი ქალაქის სახელი სპორტის სახეობის სახელად იქცა.

დღემდე დამკვიდრებული მოსაზრებით, საქართველოში რაგბის თამაში 1959 წელს დაუწყიათ. ჩვენი ვარაუდით კი, ქართველებმა სპორტის ამ სახეობას მთელი მეოთხედი საუკუნით ადრე გაუგეს გემო: გაზეთ „ლელო“ წინამორბედ გაზეთ „საქართველოს ფიზკულტურელის“ 1935 წლის 1 ივლისის მე-19 ნომრის მე-2 გვერდზე მივაკვლიეთ ინფორმაციას, რომლის მიხედვითაც ირკვევა, რომ თბილისის ფიზკულტურის ტექნიკუმში 1935 წელს რეგბის (ამერიკული ფეხბურთის) ორი გუნდი ჩამოუყალიბებიათ (საქართველოს ფიზკულტურელი 1935: №19). თბილისში გამომავალ ჟურნალ „Физкультурник Закавказья“-ს 1935 წლის №4-5-ში კი ფიზკულტურის ტექნიკუმის ეზოში ქართველ მორაგბეთა თამაშის ფოტოა დაბეჭდილი (Физкультурник Закавказья 1935: №4-5).

საგულისხმოა, რომ ამავე გაზეთის 1935 წლის 7 ნოემბრის (ხუთშაბათი) 31-ე ნომრის მესამე გვერდზე გამოქვეყნებულია ინფორმაცია სათაურით: „ლელო“, რომელიც გვაუწყებს, რომ „გაიმართა შეჯიბრი - ნაციონალური თამაში „კულაჯური“, ანუ ლელო“... ერთმანეთს შეხვედრიან მახარაძის (ამჟამად, ოზურგეთის) რაიონის სოფლების - ლიხაურისა და გურიანთის კოლმეურნე ლელობურთელები (100-100 მოთამაშე, 3.000 მაყურებელი). ავტორის (კ. სიხარულიძე) ინფორმაციით, „კულაჯური - ეს ახალი შინაარსით გამართული თამაში სპორტისადმი ინტერესის გამაცხოველებელი მოვლენა გახდა“ (საქართველოს ფიზკულტურელი 1935: №31).

ტექსტში გამოყენებულ ტერმინ „კულაჯურს“ ავტორი ლელოსთან აიგივებს, თუმცა ამ სიტყვის მნიშვნელობას ვერსად მივაკვლიეთ. ჩვენი ვარაუდით, ეს სიტყვა შეიძლება აღიქმებოდეს როგორც განსაკუთრებული ტერმინი ან აღნიშნავდეს „ლელოს“ კონკრეტულ სტილს, მეთოდს ან ტრადიციას, რომლებიც ამ თამაშს ახლავს. აქედან გამომდინარე, ხომ არ უნდა იგულისხმებოდეს „კულაშური“, როგორც თამაშის სტილი. თუმცა ეს მოსაზრება დაზუსტებას მოითხოვს.

დასტურად სხვა ფაქტსაც დავასახელებთ: ლელობურთს გურულად „გატანიე ბურთიც“ ჰქვია. აპოლონ წულაძის მიხედვით, გატანიე ბურთი ხალხური თამაშობაა, იგივეა, რაც ლელო. „გატანიე ბურთი ნამდვილი მასობრივი სპორტია. ერთი სოფელი მეორეს ეჯიბრება, სოფლის ზემოური მხარე - ქვემოურს, ცოლიანი - უცოლოს, ერთი კუთხის მოსახლეობა - მეორისას, მაგალითად, გურულები და მეგრელები, ხონელები და სამტრედიელები“ (წულაძე 1971: 91)...

დასკვნა

ასე რომ, ამ სფეროში ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის საკვლევი და გასარკვევი, მით უმეტეს, რომ ლელობურთი ცოცხლობს ქართველთა ყოფაში. ამ თამაშმა, როგორც ფიზიკური ძალისა და საზოგადოების ერთიანობის სიმბოლომ, შეინარჩუნა თავისი მნიშვნელობა არა მხოლოდ როგორც სპორტმა, არამედ როგორც კულტურულმა მემკვიდრეობამ.

ლელობურთი გვასწავლის, როგორ შეიძლება ხალხის ერთობა, ძალისხმევა და სიყვარული გადაეცეს თაობიდან თაობას და როგორ შეიძლება ტრადიციული თამაში თანამედროვე ცხოვრების მძლავრ კულტურულ ღირებულებით ელემენტად გადაიზარდოს.

დღეს, როდესაც ბევრი ტრადიცია დავიწყებას მიეცა, გურული ლელობურთი აგრძელებს ქართულ იდენტობაზე გავლენას, ნათლად აჩვენებს ჩვენს ღირებულებებს, ძალისხმევასა და შეუდრეკელ სულისკვეთებას.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

ბარჯაძე 1991 – გ. ბარჯაძე, ლელობურთის ქრონიკები. გამომცემლობა „კიდევაც დაიზრდებიან“. თბილისი, 1991.

დანელია 2021 – ვ. დანელია, სპორტის ჟურნალისტიკის საკითხები. გამომცემლობა შპს „საჩინო“. თბილისი, 2021, გვ. 122.

დანელია 2023 – ვ. დანელია, დიდგორი - ქართული მარათონი?! საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „განათლება“, ISSN 2346-8300, DOI:<https://doi.org/10.36073/2346-8300>, თბილისი, 2023, №1 (40), გვ. 19-23.

კსხი, ფ. 1650 – ა. ჯამბაკურ-ორბელიანი, ჩოგნაობა ანუ ბურთაობა. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ფონდი 1650.

მერკვილაძე 1921 – გ. მერკვილაძე, ქართული მოძრავი თამაშობანი (N4 საქართველოს შვეარდენთა კავშირი). სახელმწიფო სტამბა, თბილისი, 1921. ორბელიანი 1991 – ს.-ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I. ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ. თბილისი, „მერანი“, 1991.

საქართველოს ფიზკულტურელი 1935 – გაზეთი „საქართველოს ფიზკულტურელი“, თბილისი, 1935, №19, 1 ივლისი; №31, 7 ნოემბერი.

წულაძე 1971 – აპ. წულაძე, ეთნოგრაფიული გურია. თბილისი, 1971.

Ивин... 1997 – А.А. Ивин, Никифоров А.Л. Словарь по логике. Москва, Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. ISBN 5-691-00099-3;

Март 1927 – Н. Март, Из пиренейской Гурии (к вопросу о методе). Тифлис, 1927.

Физкультурник Закавказья 1935 – Газета „Физкультурник Закавказья“, Тбилиси, №4-5, 1935.

<https://ka.wikipedia.org/wiki/შუხუთი>. დამოწმება: 20.05.2024.